

УДК 37.014.3

Колесник Ірина Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін НУЦЗУ у м.Харків

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

*vip.nauka.nauka@mail.ru***ПОНЯТТЯ «УКЛАД ЖИТТЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН**

Анотація. У статті проаналізовано підходи до визначення поняття «уклад життя» та здійснено його співвідношення з такими категоріями, як «шкільний клімат», «виховний простір», «спосіб життя». Теоретично обґрунтовано поняття «уклад життя» як стала форма повсякденної життєдіяльності освітнього закладу. Обґрунтовано складові «укладу життя»: ціннісний, суб'єктно-опосередкований, структурно-процесуальний. Виявлено, що ефективними умовами формування укладу життя виступають традиції шкільного життя та організаційна структура навчального закладу. Уклад життя розглядається як багатогранне життєве явище і як педагогічна категорія. На основі контекстного аналізу визначено суттєві ознаки укладу життя. У статті проаналізовано сучасні дослідження, що дозволило виокремити елементи укладу життя, які необхідно формувати та зберігати у сучасному освітньому закладі. У статті представлено шляхи формування елементів укладу життя та впровадження їх у сучасне життя, а також визначено причини, що заважають його ефективному створенню.

Ключові слова: уклад життя; виховний простір; виховна система; умови формування укладу життя; спосіб життя; унікальність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Зміни в ідеології, економіці, суспільному житті сучасного суспільства спираються на нові змістоутворюючі уявлення про світ, про місце людини в світі і визначають якісно інший рівень соціально - економічного та культурного розвитку щодо створення «суспільства гуманістичної соціоекономіки», багатоукладного суспільства. Зміна замовлення держави і суспільства спричинило зміну парадигми освіти, призвело до осмислення необхідності формування укладу життя школи, що відповідає викликам сучасності. Це підтверджується новою версією Закону України «Про загальну середню освіту», «Концепцією модернізації освіти». Ідеї модернізації освіти знайшли свій розвиток в Національній освітній ініціативі «Інтелект України», у державному освітньому стандарті початкової загальної освіти. У державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») наголошується, що найбільш системно, послідовно і глибоко духовно - моральний розвиток і виховання особистості відбувається в сфері

загальної освіти, де розвиток і виховання забезпечено всім укладом шкільного життя.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У ході наукового пошуку встановлено, що у науковий оббіг поняття «укладу життя» було введено на початку XX століття. Ретельну увагу розкриттю, обґрунтуванню поняття приділили видатні сучасні вітчизняні вчені, педагоги, психологи, вчителі (Е. А. Александрова, Т. А. Берсенева, В. В. Игнатова, В. А. Караковский, Г. Н. Козлова, Л. А. Козлова, О. Е. Лебедев, А. А. Остапенко, Г. К. Селевко, О. А. Соловьева, А. Н. Тубельский, И. Д. Фрумин и др.). Дослідники у своїх роботах розкривають такі поняття, як «атмосфера школи» («шкільне життя»), «обличчя школи», «уклад школи». В різних теоретичних підходах використовують такі категорії, як «дух школи», «етнос», «шкільний клімат». У роботах приділяється увагу розширенню спектру визначень, що характеризують поняття «уклад життя» - «шкільна культура» (організаційна, корпоративна культури навчального закладу), «виховна система», «освітній простір», «освітня середа» та ін. Необхідність розкриття та наукового обґрунтування поняття «уклад життя», виявлення методологічної та змістовної наступності укладів життя шкіл, визначення їх значимості для перспектив розвитку сучасних шкільних укладів зумовило необхідність написання статті.

Мета статті – теоретично проаналізувати та систематизувати сутність поняття «уклад життя», встановити сутність, структурні особливості, виховне значення «укладу життя».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вивчення науково-педагогічних джерел [1-4] довів, що введення в сучасну педагогіку понять "виховний простір", "виховна система", "дух школи", "спосіб життя" актуалізує традиційну характеристику вітчизняної школи як виховного закладу.

Вивчення педагогічної літератури [1; 2; 3] дозволяє стверджувати, що у змісті визначених понять виокремлюється низка спільних рис і всі вони характеризують якісну відмінність даної школи від всіх інших. У більшості досліджень сутність

укладу життя розглядається як феномен цілісності, системності, унікальності, неявно присутній в кожній школі.

Отже, педагогічної категорією, яка найбільш точно підходить для визначення характеристик школи, є поняття укладу. На наш погляд таке визначення з одного боку відображає буденність, звичність, традиційність, а з іншого підкреслює неповторність, унікальність, специфічність певного середовища.

У ході наукового пошуку встановлено, що уклад школи як наукова категорія трактується вченими по-різному. Під цим поняттям розуміється «сукупність норм, правил та інших регламентів, у тому числі розпорядку, що формують, які зберігали і, що склався на основі узаконених положень і загальноприйнятих традицій, склад функцій школи, порядок їх здійснення, чинні в школі відносини соціального характеру, етикет і атрибутів, направлених на розвиток соціально-значущих якостей особистості учнів»[1, с. 81].

На наш погляд, викликає інтерес визначення укладу життя як педагогічної категорії вітчизняного педагога-практика А.Н. Тубельського, який справедливо стверджував, що уклад життя школи залежить від директора школи. Вчений зазначав, що категорії «атмосфера», «дух» і «уклад» є синонімами і не відділяв їх специфічно. Він переконував, що уклад шкільного життя пов'язаний з освітніми просторами, які існують в навчальному закладі: це не тільки міжособистісне вільне спілкування, але і правова, навчальна, трудова, ігрова, художньо-творча діяльність. Ми погоджуємося з твердженням педагога А.Н. Тубельського про те, що уклад школи визначається не тільки особливостями освітнього процесу в даному закладі, а й «Паралельним» життям (тим, що не так помітне і деколи навіть приховане від педагогів), а саме: поява у дітей нових інтересів, симпатій і антипатій, уподобань та інших особливостей. А.Н. Тубельський неодноразово зазначав, що саме приховане від стороннього спостерігача, неявне, ніким не контрольоване і не кероване шкільне життя чинить більш сильний вплив на формування цінностей, становлення уподобань учнів, ніж офіційна, зовнішня, «фасадна» сторона її реальності [2, 10-11].

Вивчення досліджуваності проблеми укладу життя засвідчило, що спеціальному розгляду це питання піддав відомий педагог І. Д. Фрумін. Так, він

зазначив, що уклад шкільного життя може бути розглянутий в совокупності навчальних і позанавчальних зв'язків, які повинні прийматися не в якості системи міжособистісних відносин, а як реєстр умов, що визначають діяльність вчителів та учнів в освітній установі [3, 32]. Приховану реальність шкільного життя вчений визначає як «безліч факторів, які можуть спричиняти як прямий освітній вплив, так і непрямий, виступаючи умовою ефективності процесу навчання і явних процесів організації діяльності вчителів та учнів у школі» [3, 32].

Привертає увагу твердження І.Д. Фруміна про необхідність розкриття і розуміння сутності укладу школи. Це дозволить ефективно здійснювати спостереження за активністю вчителів і дітей, яка не регламентується і не контролюється, а проявляється спонтанно; потрібно слухати їхні розмови на перервах, бачити їх життя за стінами навчального закладу, наприклад в умовах виїзного табору; необхідно спостерігати за тим, як здійснюється вільний вибір тієї чи іншої поведінки [3].

Огляд досліджень останніх років (І.Д. Фруміна, Л.А. Козлової), в яких особлива увага приділяється укладу шкільного життя свідчить про надзвичайну актуальність проблеми. Так, Л.А. Козлова піддає вивченню питання оновлення укладу шкільного життя. В якості методологічної основи вона визначила контекстний підхід, розуміючи при цьому під контекстом ті сторони навчальної реальності (явні і неявні), які визначають зміст і сутність того, що відбувається у школі. Л.А. Козлова зазначила, що уклад шкільного життя включає організаційно-нормативну і екзистенційно-етичну складові і функціонально відображає систему взаємодії суб'єктів освітнього середовища [1, 36].

В дисертаційному дослідженні Т. П. Хренової запропоноване визначення укладу школи як системи суспільних відносин між усіма учасниками освітнього процесу в ідеолого-політичній, культурно-духовній та організаційно-освітній сферах, яка визначається порядком життєдіяльності школи [4, 11].

В нашому розумінні уклад школи – це усталені форми організації повсякденної життєдіяльності в конкретному навчальному закладі. Сутнісною характеристикою укладу є в тій чи іншій мірі закріплені, седиментовані структури

реальності освітнього закладу, що виступають для суб'єктів освітнього процесу як звичні, повсякденні і, як правило, недостатньо відрефлексовані.

Вивчення сучасних педагогічних досліджень дозволило встановити, що уклад життя є усталений порядок відносин, відображений у способі життя і включає сформовану систему духовно-моральних цінностей, засвоєних попередніми поколіннями, яка спрямована на закріплення в нових поколіннях ідеалів, сенсів, норм і форм діяльності. Закріплення укладу життя здійснюється за допомогою педагогічних технологій, що забезпечують вільне прийняття цих ідеалів і смислів як особистісно-значимих. Під укладеними формами розуміється розпорядок життя, що впливає з сенс-життєвих орієнтацій, що формується внаслідок прийняття духовно-моральних підстав укладу. Традиційний уклад життя - це уклад життя, відтворений в низці багатьох поколінь. Стійкість традиційного укладу життя визначається опорою на релігію і етнічність. Складовими традиційного укладу життя є релігійні погляди, етнокультурні традиції, психологічна та освітня складові, які забезпечують трансляцію духовно-моральних підстав укладу з покоління в покоління.

Таким чином, традиційний уклад життя спирається на розрізнення укладу в особистому, сімейному і шкільному житті. Відтворення укладу особистого життя починається з самовизначення людини, вивчення релігійних догматів і традицій православного віросповідання. Типологія особистісно значущих чинників, що призводять людину до усвідомлення необхідності формування укладу особистого життя на традиційних засадах, визначається екзистенційними ситуаціями, що суттєво впливають на рішучість людини та її активність: хвороба або смерть близької людини; розлад у родині; екстремальні ситуації; емоційне потрясіння позитивного характеру; переживання особистої відповідальності за історію і гідність роду, за долю дітей та країни.

Короткий аналіз педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що уклад освітнього закладу є найважливішою характеристикою способу життя педагогів та вихованців, в ідеалі передбачає встановлення гуманних відносин між ними в навчальному процесі. Така характеристика є значущою умовою актуалізації

полісуб'єктної сутності освітнього процесу. Таким чином, уклад школи можна описати, з одного боку, як типовий феномен, а з іншого – як унікальний для кожної конкретної школи. При цьому, необхідно розрізняти поняття укладу школи та інші близькі за змістом терміни, названі вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сауткин В.Ф. Рекомендации по совершенствованию «Уклада школьной жизни» в условиях обновления структуры и содержания общего образования // Официальные документы в образовании. 2001. №31. С. 80—84.
2. Тубельский А.Н. Правовое пространство школы : учеб.-метод. пособие. М., 2001.
3. Фрумин И.Д. Тайны школы: заметки о контекстах : монография. Красноярск, 1999.
4. Хренова Т.П. Становление и тенденции развития уклада жизни отечественной школы: 20—90-е годы XX века, первое десятилетие XXI века : автореф. дис. ... канд. пед. наук, 2010.

Рецензент

Ворожбит-Горбатюк В.В. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 04.11.14

ПОНЯТИЕ «УКЛАД ЖИЗНИ» КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Колесник Ирина Алексеевна

кандидат педагогических наук, доцент, докторант,
доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин НУЦЗУ в г.Харьков
Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды
vip.nauka.nauka@mail.ru

Аннотация. В статье проанализированы подходы к определению понятия «уклад жизни» и осуществлено его соотношение с такими категориями, как «школьный климат», «воспитательное пространство», «образ жизни». Теоретически обосновано понятие «уклад жизни» как постоянная форма повседневной жизнедеятельности образовательного учреждения. Обосновано составляющие «уклада жизни»: ценностный, субъектно-косвенный, структурно-процесуальный. Определено, что эффективными условиями формирования уклада жизни выступают традиции школьной жизни и организационная структура учебного заведения. Уклад жизни рассматривается как многогранное жизненное явление и как педагогическая категория. На основе контекстного анализа определены существенные признаки уклада жизни. В статье проанализированы современные исследования, что позволило выделить элементы уклада жизни, которые необходимо формировать и сохранить в современном обществе. В статье представлены пути формирования элементов уклада жизни и внедрение их в современную жизнь, а также определены причины, которые негативно влияют на его эффективное создание.

Ключевые слова: уклад жизни; воспитательное пространство; воспитательная система; условия формирования уклада жизни; образ жизни; уникальность.

THE TERM OF "LIFESTYLE" AS THE PEDAGOGICAL PHENOMENON

Irina A. Kolesnik

Ph.D., associate professor of social and humanitarian disciplines NUTSZU in Kharkiv
Kharkiv Pedagogical University named G. S. Skovoroda, Kharkiv
vip.nauka.nauka@mail.ru

Abstract. The approaches to the definition of "lifestyle" and performed his relationship with such categories as "school climate", "educational space", "lifestyle". Theoretically substantiated the concept of "lifestyle" as a permanent form of everyday life of the educational institution. Justified constituents 'way of life': value, subject-indirect, structural protsesualny. Determined that the conditions of formation of effective ways of life are the traditions of school life and the organizational structure of the institution. The way of life is viewed as a multifaceted phenomenon of life and as a pedagogical category. Based on context analysis identified the essential features lifestyle. The paper analyzes the current research that has allowed to allocate lifestyle elements that need to generate and store in a modern society. The paper presents the way of forming elements lifestyle and introducing them into modern life, and also identified factors that negatively affect its effective establishment.

Keywords: lifestyle; educational space; educational system; conditions of formation of lifestyle; lifestyle; uniqueness.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Sautkin V.F. Recommendations to improve the "school way of life" in terms of structure and content updates of general education // Official documents in education. - 2001. - №31. - P. 80-84. (in Russian)
2. A.N. Tubelsky Legal space of school: ucheb.-metod. posobyе - M., 2001. (in Russian)
3. Froumin I.D. Secrets of the school: notes on contexts: monohrafiya. Krasnoyarsk, - 1999. (in Russian)
4. Khrenova T.C. Formation and development trend of domestic lifestyles of school: 20-90 years of XX century, the first decade of the XXI century: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk, 2010. (in Russian)